

САКРАЛЬНІ ТЕКСТИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ІВАНА ПУЛЮЯ

Зосереджено увагу на перекладацькій діяльності видатного українського науковця – фізика й електротехніка – Івана Пулюя, який був одним зі співавторів першого повного перекладу Святого Письма українською мовою. На основі аналізу епістолярію Івана Пулюя описано підходи автора до перекладу сакральних текстів, зокрема: зрозумілість, доступність, використання живої народної мови та фонетичного принципу правопису.

Ключові слова: сакральний текст, переклад українською мовою, переклад Святого ігу й фізику. Він працював над другим виданням молитовного слова, використовуючи фонетичний правопис. Рукопис було підготовлено 1870 р. У липні цього ж року, вітаючи від імені студентів у Відні новоіменованого львівського митрополита Йосифа Сембратовича, Іван Пулюй подарував йому свій молитовник, що вийшов друком 1869 р., а в серпні передав митрополитові підготовлений до другого видання рукопис молитовника, написаний фонетичним правописом. Сподіваючись на прихильність церковного зверхника, І. Пулюй у листі до громадського діяча Андрія Січинського пише: „Сам митрополит не має нічого проти правописи фонетичної, і мій **молитовник** доручений митрополиті **писаний фонетикою** (виділення моє – І. П.)“ [5, с. 56]. Митрополит віддав рукопис, що його підготував Іван Пулюй, для рецензування крилошанинові отцеві Михайлові Малиновському, який через кілька місяців дав негативну оцінку молитовникові, а відтак виніс вердикт про заборону його друкування, звинувативши Пулюя у відступництві від церковнослов'янської мови та в агітації за „кулішівку й українщину“.

Іван Пулюй не прийняв покійно цього тенденційного й несправедливого присуду отця Малиновського й опублікував „Лист без коверти яко одповідь Впр. крилошанину Малиновському на реферат Молитовника“ [3], умістивши в ньому свої контраргументи на закиди, що їх висловлено в рецензії. І. Пулюй зокрема пише, що „**кожна бесіда, що жие в народі, єсть йому тайним ключом, котрим може вітворити розуміннє церковнеї, як і кожної чужої мови, тай розуміннє всякої науки** (виділення моє – І. П.)“ [2, с. 569-570]. Із сильною вірою в майбутнє української нації Іван Пулюй висловлював такі думки про український правопис: „Фонетична правопись так днедавня, як саме письменство... Уживають фонетику Серби, а намагають до неї Чехи, Словаки, Німці тай інші народи и не знаю ніякої чистої етимології без примішки фонетики. ... Ходить ту о важнішу річ, **щоб народові не отяжати приступу до письменства і просвіти** (виділення моє – І. П.)“ [2, с. 572]. Говорячи про переклад конкретних слів, І. Пулюй робить вдалі висновки

про підходи до перекладацької творчості, зокрема: „хто творить нове слово, той шукати мусить одвічний корінь або в народній, старослов'янській, або якій живій, слов'янській мові“ [2, с. 576-577].

Усі звинувачення отця Малиновського в бік Івана Пулюя базувались лише на тому, що той відважився укласти свій молитовник українською мовою і фонетичним правописом. Пулюєві довелося протистояти консервативності й недалекоглядності тодішньої церковної влади, яка пильнувала за тим, щоб „питомци наши въ тамошней семинарии въ церковны, обрядовы предметы не мѣшали оукраинщины и кулишѣвки...“ [з реферату Малиновського, цит за: 14, с. XV-XVI].

Попри заборону церковної влади Іван Пулюй вирішив таки опублікувати молитовник, про що в листі до Данила Таячкевича від 12 січня 1872 р. писав: „виступаю сміло не оглядаючись на непростених опікунів руського народу и не жебраючи у нікого про авторизацію“ [7, с. 70]. Він розумів, що його праця „**послужить до морального и интеллектуального а посередно и до социяльного движенія руського народу** (виділення моє – І. П.)“ [7, с. 70]. Пулюєва праця вийшла на початку 1872 року під назвою „Молитовник для руського народу. Друге побільшене виданнє“, а в жовтні з'явився схвальний відгук про це видання у газеті „Правда“. Зазначаючи конечну потребу такого молитовника у замітці, зокрема, написано, що, „**домагаючись природних прав для нашого рідного слова, досі самі не дозволяли Русинові навіть помолитися по руськи так, щоб він молитву розумів** (виділення моє – І. П.)“, а тому „молитовник, о котрім говоримо, вдовольить всім потребам мирянина руського“ [13]. Як зазначав видатний український літературознавець Кирило Студинський, „своїми молитовниками поклав Іван Пулюй почин до дальших перекладів...“ [14, с. XXII].

У міжчассі, студіюючи природничі науки в університеті, готуючи до друку молитовники, Іван Пулюй не занедбував важливої справи перекладу українською мовою підручників для української молоді. У листі до Олександра Барвінського він пише: „Теперь я **переводжу ботаніку Гикля** и скоро скінчу“ [6, с. 67].

Перше видання молитовника Івана Пулюя 1869 р., вважає Кирило Студинський, стало приводом до знайомства І. Пулюя з Пантелеймоном Кулішем, який у цей час дуже активно працював саме у сфері сакральних перекладів (у 1868 р. у „Правді“ опубліковано його переклад „Давидових Псалмів“ (I, XIII) та „Мусієвих пісень“, а в 1869 р. побачив світ його переспів Йова, „Пентатевх Мусієвий“ та Святе Письмо). „На всякий спосіб, майже рівночасно, **переломлювали леди в перекладах св. Письма і молитовника на народню мову**

Куліш і Пулюй (виділення моє – І. П.)”, – зазначає Кирило Студинський [14, с. XXVI], тому цілком закономірно дійшло до спілкування між ними, спочатку заочного – у листуванні, а потім і до особистої зустрічі, що відбулася на початку 1869 р. у Відні.

У цей час П. Куліш зосередив усю свою творчу енергію на перекладі Святого Письма і, розуміючи, що одному важко здійснити таку титанічну працю, сподівався на допомогу І. Пулюя як фахівця-богослова та знавця класичних мов. Іван Пулюй у своїх спогадах так писав про їхню спільну працю в лютому 1871 року: „Зараз другого дня після приїзду Кулішів, **почали ми перекладати „Новий Завіт”** (виділення моє – І. П.). Великий стіл перед нами увесь був обложений усілякими бібліями і лексіконами чужих мов. Яко первовзір служило нам грецьке видання лондонського біблійного Товариства ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΑΠΑΝΤΑ. Coloniae Agrippinae 1866. Turpis W. Hassel” [цит за: 14, с. XXVIII].

„З початку йшла робота дуже повільно; одна маленька сторінка за цілий день! Між нами йшли часто над виразами дискусії, змагання і кінчилися нерідко тим, що вирішення питання відкладано на пізніше. Кожний з нас обдумував річ про себе, а через кілька днів починались нові розмови, в яких ми допевнялись одної цілі: якою має бути фотографія св. Письма, щоби була вірна із грецьким первовзором і **не споневірилася духові рідного слова** (виділення моє – І. П.)” [цит за: 14, с. XXVIII].

„Поділили ми роботу між себе так, що Куліш наперед списував усе, що **я перекладав із грецької мови, дбаючи більше про докладність, як про красу слова**. Навпослі порівнювали ми цей переклад з церковно-слов’янським, російським, польським, сербським, німецьким, латинським, англійським і французьким. **Впевнивши себе таким чином у вірності нашого перекладу, робили ми послідню редакцію красомовну** (виділення моє – І. П.)” [цит за: 14, с. XXVIII].

Заради спільної праці Іван Пулюй вирішив покинути на певний час навчання в університеті й усі заробітки. У праці „Незабудьки“ І. Пулюй згадував, що наприкінці березня 1871 року „жили ми з Кулішем в одній хаті, ні про що інше не думаючи, як про одну тільки працю... Так працювали ми, не розбираючи, чи будний день, чи свято, та одно тільки промишляючи, якби хоч новий завіт докінчити“ [цит за: 14, с. XXIX]. До початку травня, коли Куліш повернувся в Україну, переклад „доспів тільки до першого соборного послання апостола Петра голова І 16, алеж в нас була вже готова добре обдумана норма, по котрій треба було дальше робити переклад“ [цит за: 14, с. XXIX]. Поїхавши до Гримайлова до своїх батьків, Іван Пулюй переклав там послання апостолів Петра, Івана, Юди та одкровення Івана Богослова й надіслав рукопис для редагування П. Кулішеві 9 серпня 1871 року. У листі-відповіді П. Куліша І. Пулюя дуже втішило те, що він „в

моєму гримайлівському перекладі не тільки не перемінив нічого, але й відписав мені, що **згоджується на всі переміни, яких вимагати ме стан літературної мови в Галичині**, так що коли б діло дійшло до умови з лондонським товариством, то **останню редакцію Нового Завіту віддасть у мої руки**, бо „**Ви вже доволі проштудували нашу українщину** (виділення моє – І. П.) і не зробите в ній таких перемін, котрі були б на користь полонизму, що для нас було би найгірше. Лучше вдатись у церковщину, ніж у Ляцьку мову“ [цит за: 14, с. XXIX].

Результат спільної праці Пантелеймона Куліша та Івана Пулюя – переклад Біблії – побачив світ у Відні 1871 року. Опубліковано всі чотири Євангелії Нового Завіту – Матея (накладом 5 тисяч примірників), Марка, Луки, Івана (кожен накладом по 3 тисячі екземплярів). У листі до Олександра Барвінського кілька років опісля Іван Пулюй згадував про те, що Святе Письмо „1871 року Куліш вкупі зо мною переложив з грецької мови, та що **ми найбільш дбали про чистоту мови** (виділення моє – І. П.), добираючи таких слів, котрих і в Галичині і на Україні уживають. ... Листи Петра Іакова Іоанна і одкритте Іоанна переложені мною одним. ... 4 Євангелисти видані у Відні 1871. Переклад зроблений з грецького оригіналу і єсть його вірна фотографія. Робили ми сей переклад більше як сім місяців день в день від рання аж до пізньої ночі. Над іншими словами думали ми тиждні, місяці, поки рішились його прийняти“ [9, с. 84-85].

Після видання Нового Завіту Іван Пулюй зосередився на своїх наукових інтересах, що дало йому змогу на початку 1872 року скласти іспит з математики і фізики на учителя гімназії й паралельно працювати в інституті фізики професора фон Лянга у Віденському університеті (з 1876 був тут асистентом фізики), де він планував робити наукову кар’єру. У 1874-75 рр. Пулюй працював асистентом-викладачем кафедри фізики, механіки та математики у Морській академії у місті Фіюме (тепер – Рієка в Хорватії), у 1875-76 рр. поїхав на стипендію до Страсбурга, де в університеті, у фізичному інституті професора Августа Кундта захистив дисертацію і здобув ступінь доктора філософії. Наприкінці 1876 року І. Пулюй повернувся до Відня, нострифікував свій науковий ступінь та зробив габілітацію на доцента Віденського університету, з чим його сердечно поздоровили Куліші: „Дай Вам Боже подвизатись у науці і **проливати спасенний світ проміж темними людьми** (виділення моє – І. П.)” [цит за: 14, с. LII].

Увесь цей час Іван Пулюй не переставав клопотатися справою редагування (про це він ділиться з Данилом Танячкевичем у листі від 30 червня 1877 р.: „може й не скорше стану печатати Новий Завіт як в місяцю Жовтню, бо хотівби зробити ще одну останню редакцію“ [8, с. 80-81]) та публікації Святого Письма в одній книзі, ведучи перемовини з різними видавцями, все більше схилиючись до

співпраці з Науковим товариством імені Шевченка у Львові: „хотів я, щоб своя, а не чужа друкарня зробила“ [цит за: 14, с. LX], **„Видання св. Письма для нас дуже пильна робота, ...діло патріотизму (виділення моє – І. П.)“** [цит за: 14, с. LX-LXI].

Наприкінці липня 1880 року Іван Пулюй приїхав у гості до Кулішів. Саме тоді в них виникла думка про видання в Австрії українського журналу, про що П. Куліш писав І. Пулюєві: **„Святе діло освічувати наукою дорогу людям (виділення моє – І. П.)“** [цит за: 14, с. LVIII]. Про цей задум Іван Пулюй згадує в липні 1880 р. у листі до Олександра Барвінського: „Може ми урадімо що на освіту люд“ [10, с. 89].

У листопаді-грудні того ж року Пантелеймон Куліш побував у Пулюя у Відні, де вони разом раділи появі повного видання Святого письма Нового Завіту (Святе письмо Нового Завіту. Мовою русько-українською переклали вкупі П. А. Кулиш и Др. И. Пулюй. Відень, 1871. Печатано у Львові в друкарні Товариства имени Шевченка, 1880), що його наприкінці жовтня надрукувала друкарня Наукового товариства імені Шевченка у Львові.

Авторитетний російський журнал „Вестник Европы“ відгукнувся на цю публікацію прихильними словами: „Тепер Куліш, враз із Пулюєм (доцентом фізики на віденському університеті, бувшим богословом, що знає єврейську мову, видавцем перекладу на галицько-українську мову), залишили по заду своїх конкурентів, видавши переклад „Нового Завіту“ на „русько-українську мову“. ...по языку, перевод гг. Кулиша и Пулюя один из самых „простонародных“, т. е. удобопонятнейших переводов священнаго писанія, якіе только есть и гораздо **ближе к народной украинской речи** (виділення моє – І. П.), чем, напр. известное издание „Нового Завета на руском наречіи“ к речи великорусской“ [цит за: 14, с. LXXIX-LXXX].

Суспільно-політичні умови того часу зумовили ситуацію, у якій переклад Святого Письма потрапляв в Україну переважно контрабандою. Кирило Студинський описував ці обставини так: „Однак Пулюя дорога контрабанди не вдовольняла. Він **хотів конче вибороти перекладові св. Письма право громадянства на Україні** (виділення моє – І. П.), та в цій цілі поробив в різних часах відповідні старання. В році 1881 звернувся Пулюй через російське посольство у Відні до головної управи „по делам печати“ в Петрограді з проханням про дозвіл на допущення „Нового Завіту“ в межі Росії, однак рішення з дня 13 (25) VIII 1882 р. згадана управа признала прохання „як не подлежаще удовлетворенію“. Тоді звернено один екземпляр „Нового Завіту“, долучений до просьби Пулюєві а якийсь службовець російського консуляту осмілювався сказати, що переклад св. Письма „на украинском жаргоні“ не дозволяється. Пулюй вніс жалобу до консуляту против безтактности службовика, однак на тому справа покінчилася“ [цит за: 14, с. LXIX].

У 1884 році Іванові Пулюєві запропоновано кафедру експериментальної та технічної фізики у Німецькій високій технічній школі в Празі, куди він і переїхав, пропрацювавши там аж до виходу на пенсію.

У 1885 році Іван Пулюй підхопив задум Біблійного товариства, яке запланувало видавати ілюстровану релігійну газету для дітей різними мовами, поширеними в Австро-Угорщині, і взявся перекладати до цього видання тексти українською мовою. У листі до Пантелеймона Куліша 08.XI.1885 р. І. Пулюй писав: **„Переклад на нашу мову роблю я (виділення моє – І. П.)** и зготував уже два нумери“ [11, с. 99]. Іван Пулюй дуже захопився цією роботою, адже розумів необхідність релігійного виховання дітей від наймолодшого віку й тішився тим, що Біблійне товариство дбає про донесення дітям релігійних знань їхньою рідною мовою.

Отже, Іван Пулюй, визначившись зі своїми науковими пріоритетами – фізикою та електротехнікою, не занедбував і своїх ґрунтовних знань із теології та давніх мов, працюючи над перекладами українською мовою сакральних текстів – Святого Письма, молитовників, підручників із релігії та статей до релігійної газети для дітей. Його праця над українськими перекладами текстів релігійної тематики для різних категорій читачів була прагненням донести Євангельські тексти, молитви, науково-популярні твори релігійної тематики до якнайширших верств українців їхньою рідною мовою, яка до того ж була живою й доступною, „щоб він [русин] молитву розумів“. Далекоглядність Івана Пулюя полягала в тому, що він чудово розумів значення рідного слова для морального та інтелектуального розвитку української нації.

Література

1. Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – 544 с. + 36 вкладки.
2. Іван Пулюй. Збірник праць / за заг. ред. проф. Василя Шендеровського. – К. : Рада, 1996. – 712 с.
3. Іван Пулюй. Лист без коверти яко відповідь Впр. крилошанину Малиновському на реферат Молитовника / Іван Пулюй. – Відень : 3 тискарні Соммера, 1871. – 12 с.
4. Лист Івана Пулюя до Данила Танякевича від 23 квітня 1869 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 50–51.
5. Лист Івана Пулюя до Андрія Січинського, грудень 1869 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 55–57.
6. Лист Івана Пулюя до Олександра Барвінського від 30 квітня 1871 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 66–67.
7. Лист Івана Пулюя до Данила Танякевича від

- 12 січня 1872 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 69–70.
8. Лист Івана Пулюя до Данила Танячкевича від 30 червня 1877 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 80–81.
9. Лист Івана Пулюя до Олександра Барвінського, серпень 1878 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 84–85.
10. Лист Івана Пулюя до Олександра Барвінського, 28 липня 1880 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 89.
11. Лист Івана Пулюя до Пантелеймона Куліша, 08.XI.1885 р. // Збожна О. Іван Пулюй. Листи / [Збожна О. М.]. – Тернопіль : Воля, 2007. – С. 98–99.
12. Правда. – 1869. – Ч. 25 від 30 червня.
13. Правда. – 1872. – жовтень. – Ч. VII.
14. Студинський К. Листування і зв'язки П. Куліша з Іваном Пулюєм (1870-1886) // Збірник філологічної секції Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів : Наукове Товариство імені Шевченка, 1930. – Т. XXII. – Ч. 2. – С. I-LXXXVI.

Сосредоточено внимание на переводческой деятельности выдающегося украинского ученого - физика и электротехника – Ивана Пулюя, который был одним из соавторов первого полного перевода Священного Писания на украинский язык. На основе анализа эпистолярия Ивана Пулюя описано подходы автора к перевода сакральных текстов, в частности: понятность, доступность, использование живого народного языка и фонетического принципа правописания.

Ключевые слова: сакральный текст, перевод на украинский язык, перевод Священного Писания, фонетический принцип правописания.

The article focuses on the translation activity of a famous Ukrainian scientist-physicist and electrician Ivan Puliuy who was one of the co-authors of the first full translation of the Holy Writ into Ukrainian. Basing on epistolary analysis of Ivan Puliuy's works the author shows Puliuy's approaches to translation of sacral texts meaning their clearness, simplicity, use of folk language and phonetic writing principle.

Key words: sacral text, translation into Ukrainian, translation of the Holy Writ, phonetic writing principle.